

СЕМАНТИКА ОБЛИКА: НЕБО, САН И ВРЕМЕ И ЈОШ НЕКЕ СТИЛСКЕ ОСОБЕНОСТИ ПЕВАЊА СЛАВИШЕ МИЛОВАНОВИЋА

ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица
E-mail: jasovicgolub@gmail.com

Резиме: У раду се говори о трећој књизи песама Славише Миловановића *Не трчи, просућеш ми речи*, објављеној 2014. године у издању Књижевног друштва Косова и Метохије из Косовске Митровице и београдске издавачке куће „Свет књиге“. Урађена је анализа назива за појмове којима се именују небеска тела, метеоролошке појаве, лексика за именовање делова дана, месеци, године и лексика у вези са сновима. Осврнули смо се још на неке карактеристике, пре свега, лексичког слоја у испитиваној стихозбирци Славише Миловановића.

Кључне речи: савремена поезија, небо, сан, време, лексичко-семантичка анализа, творбена структура, астрономија у поезији

Славиша Миловановић је рођен средином прошлог века у селу Гораждевцу на левој обали Пећке Бистрице. Писањем и објављивањем белетристичких радова (поезија, проза) бави се још од средњошколских (био је ђак Пећке гимназије) и студентских дана (завршио Економски факултет Универзитета у Нишу).

Своје песничке руковети објавио је у књигама *Мој оквир за слику* и *Оквир за замку* које су објављене 2012. године. Пре тога, стихове је објављивао по разним листовима и часописима, али и у одабраним песничким зборницима и антологијама: *Поезија младих* (1977), *Чувар светлости* (1988), *Хвостански круг* (1996) објављених у Пећи, у *Антологији косовско-метохијске поезије 1960-2010*, Данице Андрејевић објављене у Косовској Митровици 2012. године и, у књизи *Свитац над Лепеницом*, поезија и проза Удружења писаца Крагујевца публикованој у Крагујевцу и у Београду 2012. године.

Пред нама је трећа књига *Не трчи, просућеш ми речи*, Славише Миловановића, унутар чијих корица се налази четрдесет и шест песама.

Књига песама *Не трчи, просућеш ми речи*, представља један избор већ објављених песама, по избору самог аутора (37 песама) којима је придодато још десетак нових необјављених песама.

Песме су подељене у пет циклуса: *Коначиште сенки, Завичајни лавез, У неке ватре и у неке воде, Ја, где сам, знаш ли ти* и *Љубав на Бистрици*.

Испитивани стваралац, Славиша Миловановић, је поета модерног лирског сензибилитета и језика. Рођен је и одрастао на простору који покривају косовско-ресавски и призренско-јужноморавски говори, у селу Гораждевцу у северној Метохији. И поред тога, његово песничко ткање лишено је, углавном, архаичних израза, али, не и неких дијалекатских црта, и нарочито не, од лексичких новотарија (неологизама) пре свега на лексичком плану.

Ретки су стихови у којима проучавани песник поред преовладавајућег стандардног система именских облика, односно речи са деклинацијом, употребљава и дијалекатске форме типичне за говоре северне Метохије као у следећим примерима, забележених додуше само у два песмама: *Носим раме под зелено грање* (Слатка песма); *Нигде такве дубине као у моје небо* (Завичај); и *нигде такве модрине као у моје небо* (Завичај).

Ишчитавајући поезију нашег песника видимо да су обрађени разнолики мотиви и теме али, већ на први поглед лако је уочљиво да у његовим песмама, без обзира на то да ли је у питању љубавна, рефлексивна, дескриптивна или родољубива песма, преовладавају три мотива. Најбројније су песме Славише Миловановића у којима је обрађен мотив сна, који је обично праћен мотивима будног сненања, полусна и мотиви: неба, времена, ноћи, месечине, мрака, јутра и слично.

Мотив сна је један од често незаобилазних мотива код песника свих епоха и свих књижевних праваца, а у испитиваним песмама четири песме већ у наслову садрже апелатив САН: *Бокори сна, Ружин сан, У сну сан, Колебање сна*. Исти мотив обрађен је још и у песмама: *Проклетије, Тамновања, Догађа се, О теби песма, Постојим, Знаш ли да те још памтим*.

Поред именске лексеме *сан* која се јавља у разним морфолошким и творбеним ликовима: *Уши ковитлају крилима сна* (“Проклетије”), *ружан сан-опекао ми очи* (“Тамновања”), *У сну море кад заплусне* (“Догађа се”), *Цвет је дрхтао у сну* (“Постојим”), *Овде, у псалмима мога сна,/ прсти растворили твој лик./ Сан ће нестати у ткиву* (“Колебање сна”); у сложеници *несан, Оквиром ветра/ расте стреха углу/ Кошуљом несна/ устају/ хорски шевари*. У песми *Бокори сна*, регистроване су и глаголске форме (индикативни презент и перфекат): *Сањам сечиво пуно воћа, и стид ме, да му сок сркнем* (“У сну сан”), *Сањао сам те укусом муње, сном ледника топио и лети и зими,* (“Знаш да те још памтим”). Једини индеклинабилни облик *снено* употребљен је у стиху *Опомиње мој лик на крило птице, још снено, у мочварном уху* (О теби песма).

Мотив НЕБА, небеских тела и још неких других небеских појава је свакако најчешћи мотив у певању испитиваног ствараоца. Регистрован је у

седамнаест песама распоређених у свих пет циклуса и помиње се тридесетак пута. Сама лексема *небо* поменута је у различитим облицима у неколиким песмама. У свима њима имамо веома успеле песничке слике и фигуре са обиљем персонификованих и метатонијски интонираних јединица, као у следећим примерима: *небо пада у жутину Нишаве* (“Ниш, у парку туге”), *Па, куд, у пун понор неба* (“Ни тамо”), *И све се нешто просу на длан земље, / и на чело неба, рањено* (“Тихи крик земље”), *Бели криш планине уронуу у сиво мастило неба* (“Први дан на мору”), *некорисно памтимо своје небо ћутње* (“Нико никоме крив”), *Листаш у коси, где прсти њишу слику неба* (“Девојка из завичаја”).

Нешто мање фреквентне су лексеме Сунце x4, Месец x7, муња x3, а појмови Земља, звезда и комета потврђене су само са по једном потврдом. И употреба ових лексема у Славишиним песмама доприноси лепоти казивања. Вредни помена су свакако стихови: *Месец у бакар поцепан, / о нокте крика рукаве вуче* (“Ни тамо”), *И све се нешто просу на длан земље* (“Тихи крик земље”), *Врисну зрак Сунца, покида ме* (“Јутро у Гораждевцу”), *Сунце обесило капке, и суво капље. / као Месечев прозор, који је путовао сву ноћ* (“Први дан на мору”), *Бреза је и лавезж Сунца и видокруг ваздуха* (“Бреза”), *Лонац озона нам затворио очи, / у сребрну крљушт Месеца* (“Игра русалки на Проклетијама”), *Сунце да те није пржило жаром свог уздаха и кашља* (“Где сам те то ја изгубио”), *и месец би те дотакао граном врбе и бора / Узео би и младу леску, / Сунце се пијано дави у процеп клисуре / и млади Месеци, као успављен пастув, луди* (“Прва љубав моје другарице Секе”).

Време као песнички мотив са свим семантичким елементима и релацијама које садржи ова лексема стожерни је елемент значајног броја песама објављених у књизи *Не трчи, просућеш ми речи*. Поред општих лексема ове семантичке врсте, које су и стожерне лексеме овог поља, *време, невреме*, ми смо овом приликом анализирали и називе за именовање дана, ноћи, седмице, месеци, годишњих доба и неких метеоролошких појмова, употребљених за стварање поетских украса језичког ткања проучаваног писца.

Лексема *време* забележена је три пута у трима песмама (увек у генитиву једнине) и сваки пут у стиховима који су веома успеле поетске слике: *Отац је као убод игле у заласке времена* (“Српске ноћи на Косову”), *и неки старац занесен у ходање времена* (“Ниш, у парку туге”), *Пароброд цвећа и времена* (“Бреза”). Елементе персонификације имамо и у стиховима са лексемом *невреме* (у номинативу и генитиву једнине): *очи невремена сам поклатио теби, Надали смо се да ће невреме, од пута, моћи да нас сачува* (“Једна киша у Гучи”).

У испитиваним песмама ексцерпирано је тридесетак лексема којима песник именује различита доба дана. За свитање користи називе јутро x6, зора x2: *Јутро кида кисели хлад смокве* (“Први дан на мору”), *Најтежи грч ока испада с прозора јутра и ћути* (“О теби песма”); *Једино ми били грешни, једино ми грешили зором* („Нико никоме крив“); за дан x5: *Немој да ми*

подмећеш дан за узглавље („Песма о Симониди“), Док бик црну маглу реже, дан те колеба, тужно („Девојка из завичаја“), Сазрева дан, и жути као бело зрно грозђа („Први дан на мору“).

Најбројнији су примери са лексемом *ноћ* којом се именује период од заласка сунца до свитања. Регистровано је осамнаест примера: *Месечев прозор, који је путовао сву ноћ са мном* („Први дан на мору“), *Бело газим у танку ноћ, / кашљем као квар* („Пијана песма“), *Ноћ је давно удавила муње и вихорја* („Симонида“), *Наличи топло кованој ноћи* („Баш она“), *Ноћ би, и сутон, и повечерје, и шум реке* („Прва љубав моје другарице Секе“), *Постојим, / у кишама које су се котиле на резонанцама ноћи* („Постојим“); *Да ли су ноћас опет отворена врата мога брата?* („Опет у Јасеново, поред Саве“), и још неколико назива за именовање предвечерја, мрака и помрачине: *Ја бих да испљунем врх планине, али ме гране заудиле сутоном и стежу, даве* („Проклетије, поподневни сан на Русолији“), *Пешчани крик сутона, у капку* („Слатка песма“), *Бреза је и лавеж Сунца и видокруг ваздуха, и сумрак, кад нема септембра* („Бреза“), *Буна /немирне воде, /мраком мочваре* („Бокори сна“).

У вези са лексиком за именовање годишњих доба: пролеће, лето, јесен и зима, бележимо само осам примера (за лето и зиму по један, а за пролеће и јесен по три примера): *Сањао сам те укусом муње, сном ледника топио и лети и зими* („Да знаш, да те још памтим“), *И блатно силази јесен око камења* („Игра русалки на Проклетијама“), *Нико никоме крив, / у бело лето цркве, /у бели очњак вука* („Нико никоме крив“), *Нема ни мене, само сенке, а први је дан пролећа и ветра* („Ниш, у парку туге“), *са страхом да је не препозна први дан пролећа и ветар* („Ниш, у парку туге“).

И на крају, мишљења смо, да треба поменути и неколике називе за именовање неких метеоролошких појава као што су: ветар, киша, магла, снег, мећава: *Да те снегови, слатки и хладни, нису у трагове свога мраза, модро, заледили* („Где сам те то ја изгубио“), *Ветрови да те нису у повој повијали, несташлуком песме своје / Кише да те нису сузама својим дојиле, као дојиља одојче* („Где сам те то ја изгубио“), *Сав сам утрнуо, као ветар, црн и мрачан* („У сну сан“), *Од магле јој се расцветавала око, па не зна да хода* („У сну сан“), *Уши се у маглу претвориле, па попут птице ковитлају крилима сна* („Игра русалки на Проклетијама“), *Хватале ме замке / Гушила магла* („Ружан сан“), *Од магле јој се расцветавала око, па не зна да хода* („У сну сан“), *Кише да те нису сузама својим дојиле, као дојиља одојче* („Где сам те то ја изгубио“), *Постојим, у кишама које су се котиле /на резонанцама ноћи* („Постојим“), *Мећаве, као рудокопе присвајали и имали своје јутро, Мећаве нам јуре, пропете између крша и грма* („Нико никоме крив“),

Међутим, на нивоу језичких јединица као што су: синтаagma, реченица, Миловановић лексици преузетој из свакодневног, рекли бисмо колоквијалног говора, даје сасвим другачији, нови смисао и значење.

Тог и таквог, помереног и у песниковој радионици створеног смисла и значења, посве новог и необичног, непознатог српској семантици и нормативној граматици, структурално гледано, имамо на свим нивоима, а нарочито на лексичком плану.

Било би сигурно занимљиво рећи нешто више о тим и таквим паузама, које су веома ефектно стилско средство, те их и наш писац обилато користи, а које језик његовог појања чине препознатљивим.

Метонимијом и персонификацијом скоро свих врста именских и глаголских речи Славиша Миловановић често случајно и/или намерно гради ванредно успеле песничке слике. Тако, на пример, у његовој поезији није необично да именица сутон у функцији персонификованог субјекта испушта крикове који нису обични, овоземаљски већ пешчани; вода у недрима је млада и пати од стресова; врисак се пење по стомаку како би крикнуо на степенику кука вољене особе и тако даље.

У песми *Завет*, секира поклања боју на путу на којем цветају мрак и нада, а ноћ се истовремено смеје подовима. Метонимију имамо у стиховима: *Башта је била пуна очију („Заседа“); док ме кревет не испује.*

Занимљива је семантичка вредност лексема *цреп* и *нагледати* у стиху – *И цреп се нагледао твога гласа* у којој реченични субјект (цреп) не слуша, него напротив гледа жељени глас вољеног бића. Сетимо се само великог Бранка и његовог стиха *Ње нема више то је био звук.*

Оживљавање свега постојећег и замишљеног које постоји само у свести нашег песника бележимо у бројним стиховима и у скоро свакој песми свих циклуса, изузимајући последњи циклус *Љубав на Бистрици* у којем нема оваквих језичких јединица. Стога није нимало чудно што остарела мајка пришива сочива, мајчина рука расте засађена у окну прозора. Код Миловановића у бисагама пуним жита слобода расте, жбуње носи шлемове, поцепан је месец жедан вучјих гласова, под рањеним челом неба чују се трули гласови деце која шапућу очима. Цвркут птица заплео се у крошњама дрвећа док се ваздух претвара у грч, а јутро кида хлад док бременита бреза у пољу плаче. Семантика облика српског лексикона је таква да у Миловановићевим песмама песнички лик чека да му прозори приђу док гледајући ветрове сузе ослушкује како бик црну маглу реже.

Скоро да нема песме у збирци Славише Миловановића *Не трчи, просућеш ми речи*, у којој нема поређења типа: слутње цветају као руке багрема, она је као глад у лепоти пластике, она је као пушкетом моје главе, ми као мртва киша лишћа, ја као го камен који свира увертуру, оградиле ме као језеро Скадар, кашљем као квар, гладан сам као гладан дан, гладан као сахрана камења, бреза је као детињство, отац је као убод игле међу заласке времена.

Поезија нашег песника обилује дивним и свежим метафорама: дете је драга суза, суза је змија у недрима, окна су само бела гнезда, роса је бела птица, роса је бисер, ја сам револвер у затвореном уху, усне су луда будућност, млади месец је успаљени пастув луди, клека је зелена сабља,

папрат је крвава рана у подножју грла, ти си бели очњак вука, Пакао је меко блато воска, мишеви – моје беле санте, живот је флаша љубавница, бреза је жена, бреза је звук опран од умора, бреза је јесен кад јесени нема, бреза је и лавез сунца, бреза је туга, крш је сечиво воде, глад је јавно сиромаштво и слично.

У неким песмама имамо двочлане синтагме које би у свакодневном говору звучале потпуно бесмислено, типа именица+именица: *подлактица срца, зеница челика, лавез паса, лавез шуме, окрајак слуха, чело неба, длан земље, шапат очију, капци сунца, откос воде, кошуља несна, нејасноћа грла, залазак жетве, нарезак росе, псалми сна*; синтагме типа придев+именица: *кисели хлад, бледи мирис, пијани чамац*; глагол+именица: *врисну зрак, удари (ме) мирис, цветају слутње, кораци беже, гасим дојку, капље трње, сузи ветар, носити врућином, растворили (ти) лик*.

У тексту испитивних песама регистровани су и неколики неологизми настали трансформацијом именских облика (именица), у глаголске форме (треће лице једнине презента). Тако песник у својој радионици од именице *шевар* ствара глаголски облик *шевари* у синтагми *шеваре очи* (“Српске ноћи на Косову 1”), од *мочвара* презентску форму *мочвари*, *вода мраком мочвари* (“Бокори сна”), од *Ђурђевдан* ствара такође презентски облик *ђурђевдани*, *прошле су априлијаде, ђурђевдани мај* (“Понешто о кумовима”), од именице *поток* глагол *запоточи*, *кад мај шумом запоточи* (“Догађа се”).

Једна од најлепших песама збирке *Не трчи, просућеш ми речи*, објављена у циклусу “Љубав на Бистрици” у песми *Љубав моје другарице Секе* има тридесетак стихова.

Импресионира богатство лексичких средстава употребљених за дескрипцију једног пејзажа и једне љубави. У песми има и воде и извора, песка, сунца, камења клисуре, месеца, ноћи, сутона, свитања, повечерја, кленова, пастрмке, пастува и птица, црног дуда, борова, леске и врба. А она је стварна и надстварна, свети земљопис мапе саткан од суза, брдовита, сјајнокоса, заносна, уплакана, знојава и млечнобела.

Песник је прецизно и јасно именовано описани крајолик што се ретко чини у лирским песмама. У песми су поменути неки микротопоними којима се и данас именују одређени локалитети у околини манастира Пећка патријаршија: Бистрица, Клисура, Црна пећина, Црна вода.

Конечно, треба рећи и то да су песме збирке *Не трчи, просућеш ми речи*, написане углавном слободним стихом, са или без употребе интерпункције. Често су кратке и језгровите, пуне емоција и живота. Пуне јакости и снаге која је аутору помогла, иако је пропевао пре више од три деценије, да му се догоди, на лично задовољство потписника ових редова и на задовољство будућих читалаца, још једна стихозбирка.

Изабрана литература

- Јашовић, Голуб: 2009, *Лингвостилеме у збирци стихова „Док потписујем нечије речи“*, поговор у књизи песама Рада Јанкова *Док потписујем нечије речи*, (Власотинце-Косово Поље), Културни центар Власотинце - Књижевни сусрети „Писци и деца“, 66-86.
- Јашовић, Дражен: 2012, *Оквир за замку Славише Миловановића*, поговор у књизи **Оквир за замку**, Свет књиге, Удружење писаца Крагујевца, Београд-Крагујевац, 60-61.
- Миловановић, Славиша: 2012, *Мој оквир за слику*, Свет књиге, Удружење писаца Крагујевца, Београд-Крагујевац.
- Миловановић, Славиша: 2014, *Не трчи, просућеш ми речи*, Књижевно друштво Косова и Метохије, Косовска Митровица.

SEMANTICS OF FORMS: SKY, DREAM AND TIME, AND SOME OTHER STYLISTIC PECULIARITIES OF THE POETRY OF SLAVIŠA MILOVANOVIĆ

The article talks about the third book of poetry of Slaviša Milovanović: *Do not run, you gonna scatter my words*, published in 2014, by the Literary Society of Kosovo and Metohija from Kosovska Mitrovica and by Belgrade publishing house “Свет књиге” („The world of books”). An analysis of denominations for the terms which are appointed to celestial bodies, meteorological phenomena, lexicon for naming of parts of days, months, years and lexicon related to dreams. We concentrated more on some of the characteristics, primarily on the lexical layer in the considered book of poetry of Slaviša Milovanović.

Key words: Contemporary poetry, Sky, Dream, Time, Lexical-semantic analysis, Formative structure, Astronomy in poetry